

Nie traćmy talentów. Organizacja pracy z uczniem zdolnym

*„Uczeń, od którego nie wymaga się nic takiego,
czego zrobić nie może,
nigdy nie zrobi wszystkiego, co może.”*

Karl Kraus

*"Umiejętność kierowania własnym rozwojem jest dla człowieka miarą
jego mądrości i jedną z dróg uniezależnienia się od losu."*

Z. Pietrasiński

Definicja i cechy ucznia zdolnego

O uczniach zdolnych mówimy w odniesieniu do jednostek przejawiających wysoki poziom zdolności ogólnych (inteligencji) lub posiadających jakąś zdolność specjalną w sferze działalności umysłowej. Są to uczniowie dociekliwi, twórczy, podejmujący różnorodne zadania oraz posiadający wiele własnych pomysłów rozwiązania danego problemu.

Podstawowe cechy ucznia zdolnego to:

- Wysokie osiągnięcia w nauce lub potencjalne zdolności do ich uzyskiwania;
- Wysoki poziom zdolności ogólnych (inteligencja);
- Wysoki poziom zdolności specjalnych (uzdolnień);
- Silna motywacja do zajmowania się interesującą go dziedziną wiedzy;
- Wytrwałość w dążeniach;
- Samodzielność;
- Poczucie własnej wartości;
- Krytyczne spojrzenie na rozumowanie własne lub cudze.

Niektóre z tych cech powodują, że uczniowie zdolni nie zawsze dobrze funkcjonują w grupach rówieśniczych. Zdarza się, że są oni wyobcowani, odizolowani od grupy kolegów – nie znajdują wśród nich partnerów o podobnym poziomie intelektualnym. Często obserwuje się chętnie przebywanie tych uczniów z dorosłymi. Stan ten sprawia, że wielu uczniów zdolnych niezbyt dobrze czuje się w szkołach.

Zadania szkoły w pracy z uczniem zdolnym

Najważniejszym zadaniem szkoły jest zdiagnozowanie uczniów zdolnych, odkrycie zdolności oraz rozwijanie ich.

Pozostałe zadania, to:

- Wspomaganie szybszego rozwoju ucznia zdolnego;
- Motywowanie, aktywizowanie uczniów;
- Stworzenie możliwości uczenia się w indywidualnym tempie i zgodnie z własnymi zainteresowaniami;
- Umożliwienie przejawiania inicjatywy;
- Umożliwienie uzyskania wiedzy o wyższym poziomie trudności;
- Obserwacja rozwoju uzdolnień ucznia;
- Tworzenie odpowiedniej atmosfery, w której uczeń będzie doceniany i szanowany.

Jak odkryć zdolności

Aby odkryć ucznia zdolnego, można skorzystać z indywidualnych i grupowych testów inteligencji, testów osiągnięć szkolnych, rozmów z rodzicem, pedagogiem, innymi nauczycielami, rówieśnikami. Ważnym wyznacznikiem zdolności są osiągnięcia ucznia w konkursach i olimpiadach.

Największą rolę ma tu do spełnienia nauczyciel, ponieważ posiada:

- wiedzę pedagogiczną;
- możliwość częstego, bezpośredniego kontaktu z uczniem;
- różnorodność sytuacji dydaktycznych i pedagogicznych;
- możliwość współpracy z rodzicami i ekspertami (pedagog, psycholog);
- doświadczenie i intuicję.

Strategie rozwoju zdolności

Wyróżnia się cztery strategie nastawione na szybsze rozwijanie zdolności. Są to:

1. Strategia wcześniej

Wcześniejsze posyłanie dziecka do szkoły, indywidualny tok nauki.

2. Strategia więcej

Wyposażenie w większy zasób wiedzy.

3. Strategia inaczej

Umożliwianie uzyskania wiedzy o większym poziomie złożoności.

4. Strategia lepiej i mądrzej

Rozwijanie myślenia twórczego.

Motywacja

Uczeń zdolny, jak każdy inny, również potrzebuje motywacji do pracy. Motywacja to proces, który wzbudza, ukierunkowuje i podtrzymuje określone zachowania ucznia służące do osiągnięcia celu.

Dla podnoszenia motywacji mają znaczenie:

- Wyraźne cele nauczania, właściwa organizacja pracy, korzyści z uczenia się;
- Metody aktywizujące sprzyjające samodzielnemu rozwojowi;
- Atmosfera w klasie;
- Stosowanie właściwych wymagań, wspieranie ucznia.

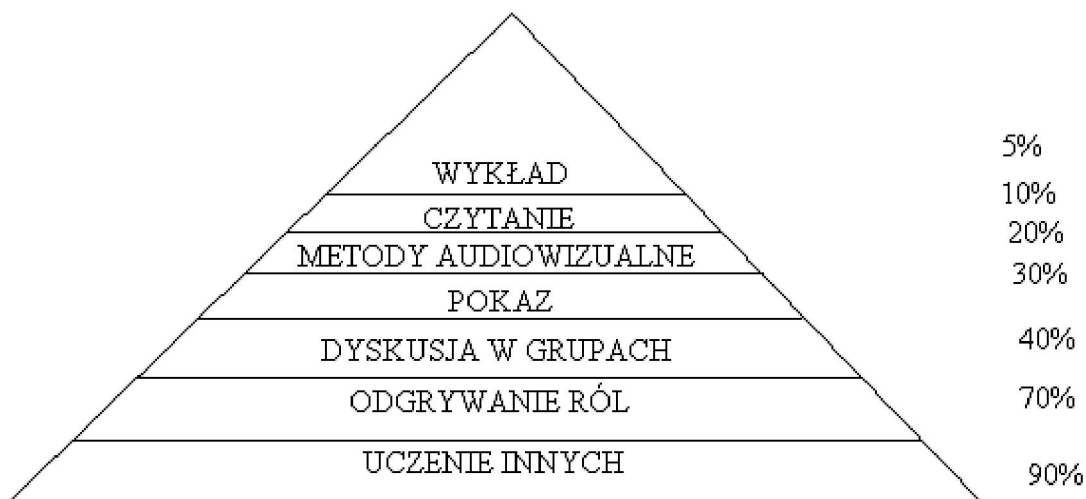
Techniki pracy z uczniem zdolnym

Istnieje kilka technik (metod) pracy nauczyciela z uczniem zdolnym dla danego przedmiotu, zarówno w klasach z nauczaniem zintegrowanym, jak i w klasach 4-6 szkoły podstawowej.

Technika swobodnego tekstu – metoda rozwijająca ekspresję literacką uczniów. Jest to metoda tworzenia tekstów, w których uczeń ma chęć zapisania swoich myśli, wrażeń, przeżyć. Przybierają one postać bajek, opowiadań, fantastycznych wierszy, rymowanek, opisów. Nauczyciel tak dobiera opracowane tematy, aby pobudzały wyobraźnię, uczyły myślenia, a przede wszystkim były bliskie zainteresowaniom dzieci. Pomysłodawcami mogłyby być także dzieci, sami uczestnicy owej techniki. Jest to metoda wspierania aktywności edukacyjnej dziecka, promująca jego otwartość, pomysłowość i oryginalność wypowiedzi. Rozwija wyobraźnię dzieci, wdraża do twórczej aktywności, pomaga w śmiałym i swobodnym wyrażaniu swoich myśli i pragnień, a przez to przyczynia się do kształtowania osobowości.

- **Metoda nauczania aktywizującego myślenie uczniów** – technika kładąca nacisk na samodzielną pracę uczniów i wyrabianie umiejętności samokształcenia. Tu istotną rolę odgrywa samodzielne dochodzenie do wiedzy, by na podstawie źródeł uczeń sam dochodził do sedna tematu poprzez logiczne wnioskowanie, kojarzenie zjawisk i szukanie między nimi zależności. Uczą się oni samodzielnej pracy i skutecznego myślenia. (prace projektowe w języku angielskim)

Znaczenie metod aktywizujących najlepiej pokazuje piramida przyswajania wiedzy.

Jak wynika z powyższej piramidy, uczeń najlepiej przyswaja wiedzę, gdy aktywnie uczestniczy w zajęciach ucząc innych lub odgrywając role. Najślabsze przyswajanie wiedzy następuje przy czytaniu czy wykładzie, kiedy uczeń jest bierny.

- **Metoda myślenia konwergencyjnego** polega na tym, że uczniowie rozwiązują i przewidują, jaki może być wynik rozwiązania.
- **Metoda pytań problemowych** – metoda polegająca na tym, iż pytania pomagają dzieciom z obserwowanej rzeczy lub zjawiska wyodrębnić poszczególne cechy spośród których mogą znaleźć cechy istotne, pozwalają też dzieciom uchwycić właściwe stosunki między rzeczami lub zjawiskami. Na podstawie pytań dziecko zauważa zbieżność pewnych zjawisk, odkrywa ich współzależność dochodząc w ten sposób do poznania praw naukowych.
- **Metoda zwana myśleniem dywergencyjnym** – metoda polegająca na podaniu kilku poprawnych odpowiedzi na pytanie i wyborze najodpowiedniejszego pomysłu. Metoda ta sprawia, że uczniowie wpadając na pomysł kilku rozwiązań wzajemnie się uzupełniają, a także współdziałają ze sobą. Ćwiczeniom w myśleniu dywergencyjnym pomaga zaangażowanie pamięci, zdolności poznawcze, doświadczenie dzieci w myśleniu konwergencyjnym. Ćwiczenie jednych operacji jest równocześnie przygotowaniem innych, bardziej złożonych.
- W klasach 1-2 szkoły podstawowej możemy zastosować technikę **tzw. ośrodków tematycznych**. Polegają one na uchwyceniu pewnych związków w otaczającej dzieci rzeczywistości i na wykazaniu współzależności rzeczy i zjawisk. Wówczas w świadomości dzieci formułują się rozliczne skojarzenia, a wypowiedanie się ma wpływ na rozwój ekspresji słownej i płynności mówienia. (język angielski – rysowanie i podpisanie zwierząt domowych; uczniowie mogą narysować i podpisać wszystkie, które znają lub znajdą ich nazwy w słowniku, nie tylko poznane na lekcji).
- **Wspólne rozwiązywanie zadań tekstowych** – metoda mająca duży wpływ na rozwój uczniów zdolnych. Uczniowie zdolni otrzymują zadania trudniejsze. W ten sposób przyzwyczajają się do obmyślenia każdego kroku w rozwiązywaniu zadania. Przy błędnych odpowiedziach nauczyciel wymaga samodzielnego poprawiania błędów (a więc samokontrola uczniów). Aby pomóc uczniom w osiąganiu tej sprawności nauczyciel może zadawać pytania pomocnicze typu: „Dlaczego tak sądzisz? Przekonaj nas, że tak jest rzeczywiście”.
- **Rozwiązywanie łamigłówek matematycznych**, a jeszcze bardziej samodzielne układanie ich także pobudza myślenie uczniów zdolnych (układanie krzyżówek w języku angielskim).
- **Samodzielne układanie zadań na z góry określoną trudność** – metoda polegająca na tym, że uczniowie zdolni zdobywają się na układanie zadań oryginalnych i ciekawych. Są to zadania wymagające głębszego zastanowienia się. Dzięki samodzielnej pracy wzrastają ambicje ucznia.
- **Technika podziału klasy na grupy i samodzielna praca w grupach** – metoda indywidualizowanego nauczania. Stosuje się różne warianty podziału na grupy. (na lekcjach języka angielskiego – angielskie wyliczanki, w celu dokonania podziału na grupy; uczeń zdolny zostaje liderem grupy).

- **Nauczanie problemowe** – metoda polegająca na tym, że uczniowie rozwiązują problemy samodzielnie, wykonując różnego rodzaju prace pisemne w grupach lub wspólnie z całą klasą. Dyskusja w klasie ma duże znaczenie dla wykształcenia transferu – zmusza uczniów do przenoszenia pewnych elementów z innych przedmiotów, samodzielnego uogólniania oraz do wykorzystania uogólnień w nowych sytuacjach, zwłaszcza w przypadku uzasadnień (prace projektowe).
- **Nauczanie wielopoziomowe** – polega na podziale klasy na trzy poziomy: uczniów zdolnych, przeciętnych i słabych – poniżej średniego poziomu. Nauczyciel opracowuje ten sam temat lekcji, jednak stawiając pytania lub wyznaczając zadania do samodzielnego rozwiązania, dostosowuje wymagania do poszczególnych poziomów. Dla uczniów zdolnych przewiduje się zadania, które dają im możliwość samodzielnego myślenia, wypowiedzania własnych refleksji i sądów, konstruowanie odpowiedzi według własnego planu.
- **Indywidualizacja zadań domowych** – metoda polegająca na tym, że uczniowie zdolniejsi otrzymują zadania trudniejsze od pozostałych uczniów. Wykonane zadania domowe prezentowane są na kolejnej lekcji. Nauczyciel wykorzystuje pomoc uczniów zdolnych, którzy wyjaśniają błędne rozwiązania innych, jak i także swoich prac. Uczniowie uczą się oceniać zarówno cudze, głośno odczytywane prace, jak również zadania własne. W ten sposób rozwija się ich myślenie krytyczne (należy zwrócić uwagę na kulturalne wskazywanie i wyjaśnianie błędów).
- **Zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne** to metoda dająca większe możliwości kształcenia uczniów zdolnych. Uczniowie ci biorą udział w pracach różnych kół naukowych oraz w organizacjach dziecięcych, w pracach młodzieżowych domów kultury, uczeniu się języków obcych itd.
- **Konkursy i olimpiady przedmiotowe.**
- **Promocje** to wyjątkowe przypadki kształcenia stosowane wobec uczniów zdolnych. Pomoc wobec ucznia z wcześniejszą promocją polega na podsuwaniu mu odpowiednich testów podręcznikowych, ćwiczeń lub dodatkowych objaśnień starszych uczniów i nauczyciela.
- **Uczenie się do mistrzostwa** – to metoda, która pozwala uczniom opanowywać we własnym tempie wiedzę, głównie w przedmiotach o charakterze sekwencyjnym. Uczniowie o dużych zdolnościach i zainteresowaniach w jakiejś dziedzinie nauki mogą szybko przemierzyć materiał, który jest już im znany. Przed partią materiału poświęconego nowemu pojęciu czy umiejętności wykonują oni test wstępny. Jeśli wynik testowania wykaże że opanowali już daną umiejętność, wolno im przejść do następnej umiejętności w sekwencji. Programy uczenia się do mistrzostwa, zwane też programami stałego postępu, są dziś stosowane w takich przedmiotach, jak matematyka, czytanie i informatyka. (Stosuję także na języku angielskim). Struktura takich programów może być różna. W pewnych odmianach sam nauczyciel rozdziela materiał spoza standardowego programu nauczania między uczniów w swoim oddziale. W innych nauczyciele z różnych klas współpracują ze sobą, tak że uczniowie mogą przechodzić z jednej izby szkolnej do drugiej. Jest to możliwe wtedy, gdy w planie lekcji pewne przedmioty występują we wszystkich klasach o tej samej porze.

- **Modele treści wzbogacających** – programy zajęć zewnętrznych. Programy wzbogacające często występują w szkolnym kształceniu uzdolnień w formie zajęć zewnętrznych. Uczniom zakwalifikowanym do programu pozwala się opuścić macierzysty oddział klasowy na godzinę lub dwie raz lub dwa razy w tygodniu w celu spotkania się z nauczycielem w ośrodku kształcenia uzdolnień.
- **Programy rozwijające krytyczne myślenie.**
- **Modele samodzielnego uczenia się pod własnym kierunkiem** - celem tego modelu jest podwyższenie umiejętności samodzielnego uczenia się u każdego dziecka. Na poziomie pierwszym dziecko wybiera temat spośród niewielu tematów opracowanych przez nauczyciela. Na drugim poziomie uczeń i nauczyciel mogą razem wymyślać tematy i negocjować termin i warunki wykonania projektu. Na trzecim poziomie uczeń sam określa temat, który chce studiować i kroki, które musi przejść, by ukończyć projekt.
- **Kształcenie uzdolnień wspomagane komputerowo** – doskonałe programy komputerowe pobudzają i kształcą, dostarczając uczniom zindywidualizowanych doświadczeń w sposób niedostępny nauczycielom. Od czasu, gdy komputer wprowadzono do szkół podstawowych, nastąpiła istotna poprawa jakości dostępnych programów oraz ich wykorzystania w kształceniu uczniów zdolnych.

Wnioski:

- Ważna jest znajomość każdego ucznia, jego potrzeb i zainteresowań. Pozwoli to na organizowanie takich zajęć szkolnych, w których uczeń będzie miał możliwość realizacji własnych celów i zapewnione poczucie sukcesu.
- Praca z uczniem zdolnym wymaga zwiększonego wysiłku, gdyż uczniowie zdolni są bardzo wymagający i potrafią dostrzec najmniejszy przejaw nieprzygotowania.

Opracowała:
Dorota Sosnowska
nauczyciel języka angielskiego

Literatura:

- Ludwik Bandura „Uczniowie zdolni i kierowanie ich kształceniem”
- K. Bieluga, Uzdolnienia twórcze i ich rozpoznawanie, „Życie Szkoły” 2001, nr 3
- S. Bowkett, Wyobraź sobie, że... Ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie uczniów”, WSiP, Warszawa 2000
- J.W. Eby, J.F. Smutny, Jak kształcić uzdolnienia dzieci i młodzieży, WSiP, Warszawa 1998
- S.B. Rimm, Bariery szkolnej kariery - dlaczego dzieci zdolne mają słabe stopnie?, WSiP Warszawa 1994.
- J. Zborowski, Rozwijanie aktywności twórczej dzieci, WSiP, Warszawa 1986
- Materiały internetowe - referat „Praca z uczniem zdolnym”, A.Serafin i J. Łakomek oraz "Techniki pracy z uczniem zdolnym" ,K. Kułaga

Ciekawe linki:

- <http://kluczbork123.ovh.org/sk4.html>
- <http://zabawyedu.wordpress.com/category/zabawy-tworcze-rozwijajace-mowe-i-myslenie/>
- <http://www.freewebs.com/asazonska/referaty.htm>
- http://www.bialystok.edu.pl/cen/archiwum/aspekty/aspekty_3_17_2003/art03.htm
- <http://www.zsgh.kalisz.pl/publikacje/metody.doc>